

איך לגדל רקדן בלט?

שרון טוראל

סיבות רבות הצטרפו להן זו לזו ויצרו אצלי תחושת דחיפות להיפגש עם נדיה טימופייבה, המנהלת האמנותית של להקת "בלט ירושלים", שאותה ייסדה בשיתוף עם גבי מרינה נאמן. נדיה גם הקימה יחד עם אמה, נינה טימופייבה ז"ל את בית הספר לבלט קלאסי שנושא את אותו השם. ראשית, הלהקה חונגת 15 שנה להיווסדה ובית הספר יחונג בשנה הבאה יום הולדת 20. בנוסף, התבשרנו השבוע כי מועצת העיר ירושלים החליטה לאשר את בקשתי להנציח את נינה טימופייבה, אמה של נדיה, ולקרוא לרחוב בירושלים על שמה. אך הסיבה העיקרית למפגש הייתה הסיפורים שהגיעו לאוזניי על הישגים מוכחים ועל הצלחות מרהיבות של רקדניה בתחרויות שאליהן הם ניגשים בארץ ובעולם. השבוע זכה תלמיד ותיק של נדיה במקום השלישי והמכובד בתחרות הבינלאומית הנחשבת USA

בלט ירושלים, עלמא רומן, צילום: מור פלג

Jerusalem Ballet, Alma Roman, photo: Mor Peleg

International Ballet Competition. שמונה מתלמידיה התקבלו לאקדמית ואגאנובה לבלט רוסי בסנט פטרסבורג בשנים האחרונות, אחרים למדו בבתי־ספר מובילים בקנדה, בווינה, בשווייץ, בדורטמונד ועוד. רבים זכו במקומות ראשונים שנה אחר שנה בתחרויות מובילות בווינה, בהולנד, בפריז, באיטליה, ברוסיה ובלטביה וכמובן בישראל. בוגרי בית הספר לבלט של טימופייבה התברגו בבלט הישראלי, בלהקת קמע, בלהקת המחול הקיבוצית ובעוד להקות ופרויקטים שונים.

השיחה שלנו עסקה באמנות המורכבת של בניית רקדן בלט, ולמעשה בניית אדם שבתהליך ארוך הנמשך שנים ילמד לסגל לעצמו תכונות אופי ייחודיות וחוסן פנימי שיוכלו לתמוך בקריירה הכה מורכבת של רקדן קלאסי. זוהי סוגיה חינוכית ממדרגה ראשונה, ואין ספק שמדובר בשנים של ניסוי וטעיה של אישה שהתחנכה על ברכיה של הפרימה בלרינה נינה טימופייבה מהבולשוי, והגיעה עמה לפתוח בית ספר לבלט קלאסי בעיר הקודש, במדינה חמה במזרח התיכון שבה לא כולם גדלו על ערכי החינוך הסמכותני הרוסי. העליתי על הכתב את עיקרי הדברים שעלו בשיחה בינינו, שבה הקשיתי בשאלות ונדיה סיפרה על החתירה הבלתי נלאית לבניית אדם־רקדן.

אז איך למעשה בונים רקדן בלט?

זהו איזון עדין בין ביקורת ובין עידוד. הביקורת אינה על מה שלא ניתן לתיקון, לשיפור ולשכלול, אלא ביקורת בונה ככלי שמאפשר לצמוח ממנו ושמשווה את הרקדן ברגע זה אל מה שהוא מסוגל להיות מחר. הביקורת אינה לעומתית, אלא מורה ותלמיד שנמצאים באותו צד של המתרס ושניהם רוצים להעצים ולשפר את הגוף, שהוא למעשה כלי הביטוי וכלי הביצוע. ממש כפי שבאמנויות אחרות זמר משמר את קולו לאורך שנים ומפתח את מנעד הצלילים שהוא יכול להפיק ואת עוצמתם, וכנר מתקן את כלי הנגינה שברשותו ושומר על תקינותו.

מעבר לדרך שבה נאמרת הביקורת ולמהותה, חשוב גם לדעת מתי ניתן לומר אותה. זמר האופרה הרוסי פיודור שליאפין (Chaliapin) אמר כי אמן בתום הופעה משול למקבץ נדבות. מי שמכיר את החוויה של היות אמן בתום מופע, כשהוא יורד מן הבמה והוא חשוף מבחינה רגשית, יודע כי עת לכל ביקורת ועת לכל מילה טובה. נדיה וצוות המורים המיומן והמקצועי שלה, מקפידים לשוחח עם כל רקדן ביום שאחרי, שאז הוא כבר מחכה לביקורת ומתכוון להתייחס אליה במלוא הרצינות. כשם שביקורת היא כלי לצמוח ממנו, כך גם מילה טובה צריכה להישמע. הישג חייב לקבל מקום משלו וההשוואה היא תמיד בין הביצוע של הרגע הנתון ובין זה של יום האתמול. ההקבלה אינה ביחס לרקדן אחר בקבוצה אלא כל אחד ביחס לעצמו, וזאת כדי לטעת ברקדנים הישגיות ופחות תחרותיות. המטרה, ממש כמו בהורות, היא לפתח ולשכלל את המנוע הפנימי שמוביל לפעולה, לעשייה ולהישגים ופחות לדחוף באופן אקטיבי מבחוץ, כי כך הכוחות והרצון לא יחזיקו מעמד לאורך זמן. בין כה וכה הם נמצאים בסוגת מחול קשה עד מאד שהאתגר הוא חלק מובנה ובלתי נפרד ממהותה.

הקבוצה התומכת היא גורם חשוב מאד ועל כן תשומת הלב מופנית כלפי החברות וההדדיות בתוכה. אם כן, גם משפטים דוגמת: "אני גאה בך, אתה יכולה להיות גאה בעצמך, זכית במה שרציית", הם משפטים חשובים שנאמרים בכל יום בבית הספר, גם לאזוניהם של החברים לקבוצה, וכל אחד זוכה הן בעידוד והן בביקורת. בניית האדם הרקדן היא פעולה יומיומית וארוכת טווח שמצריכה התמדה ואמת. האיזון בין חיזוק לביקורת הוא אמנות מורכבת המשולה להולך על חבל שצריך לאזן את עצמו כל העת. המטרה היא לגדל רקדן

בית ספר לבלט ירושלים על שם נינה טימופייה. דון קישוט מאת מריוס פטיפה ואלכסנדר גורסקי, העמדה: נדיה טימופיה ומרטין שונברג , סולנים: נועה לוי וארח מילטין. צילום: מור פלג School performance of The Jerusalem Ballet. Soloists: Erez Milatin, Noa Levi, photo: Mor Peleg

עוזבים את התיב המקצועי ומבקשים לעצמם דרך מאומצת פחות. גם אלה יוצאים נשכרים וזוכים בצידה לדרך החיים, חמושים בתכונות אופי מיטיבות ויכולת להתגבר על רצונות מיותרים, על מכאובי גוף ועל קשיים מנטליים. גם מי שלא הופך לרקדן מקצועי או זוכה למעמד של "רקדן מצטיין" בצבא מגבש לעצמו אופי של לוחם (warrior), חוסן נפשי ועמידות פיזית אל מול החיים, שיכולים להיות מורכבים ולזמן קשיים ומכשולים מסוגים שונים.

מטבע הדברים קיימת שונות בין ילד לילד. יש שמגיעים עם כוח רצון, חזון וכיוון כבר בגיל מאד צעיר, ויש שרוכשים עוצמה פנימית עם השנים בתהליך בנייה מתמיד. אלה שהריקוד הוא בנפשם ובחרו בנתיב מקצועי, ילדותם אינה כמו של שאר הילדים. הם מוותרים כמעט לחלוטין על חיים נורמטיביים ועל פעילויות חברתיות שמתקיימות לאחר שעות הלימודים, ומגיעים לסטודיו גם בימי חופש, בחגים ובסופי שבוע. דרך החיים האינטנסיבית הזאת דורשת התמסרות מוחלטת וכל אחד מהם מכיר בכך שבצד כל רווח יש גם הפסד. הם מוכנים לשלם את המחיר ובצד זה מוקירים את היתרונות העומדים להם בבחירתם. כיוון שהעומס על ילד רוקד הוא עצום, בייחוד בשנותיו הצעירות, תמיכה רחבה של המורה ושל המשפחה ושיתוף פעולה ביניהם הכרחיים להמשך. כדי להיפך לרקדן מקצועי, עליו לרקוד שישה ימים בשבוע. אין למסלול התובעני הזה קיצורי דרך, כשם שאין ביכולתו של סטודנט לרפואה לקצץ משבע שנות הכשרתו. הסטודיו הוא בית ראשון עבור רבים מהם והלך הרוח בו מדבר עשייה, עבודה קשה ומסירות.

שיצא אל העולם עם חוסן ומקצועיות מספקים, וששחררו אל החיים יאפשר לו לעוף הלאה לבדו, כמו משימת חיינו כהורים.

אל בית הספר מגיעים ילדים צעירים מאד, לפעמים ממש קטנטנים, וכבר בשנים הראשונות נסללת הדרך שלהם לרצינות, לאחריות ולמחויבות. יש פער בין רקדן שצמח בבית הספר מבראשית ובין רקדן שהגיע בשלב מאוחר יותר. ממש כמו מגדל שנבנה שלב אחרי שלב, כך גם האמון בין מורה לתלמיד נבנה בהדרגה שכבה על גבי שכבה. שנים של אכפתיות אינסופית גורמות לתלמידים להרגיש שיש מורים שרואים אותם, שפיהם וליבם שווים ושתמיד יאמרו אמת. יתכן שזוהי הסיבה למספר הגבוה יחסית של רקדני הבלט הקלאסי המקצועיים שיוצאים מבית הספר של טימופייבה, הדרך הארוכה מתחילה במלוא המרץ עוד מבראשית.

הצלחה היא שילוב של כוח רצון, התמדה, חוסן ועבודה קשה ביחד עם נתונים טבעיים וכישרון. ניתן למצוא בסטודיו רקדנים בעלי תצרף שונה של תכונות אופי וכישרים אלה. ישנו רקדן עם נתונים בינוניים שהעוצמה הפנימית וכוח הרצון שלו כה גבוהים עד שהוא יכול להגיע רחוק מאד. אחר זכה בכל התכונות הטובות, אך בחר לשרת בקרבי ויותר על העתיד המבטיח.

שמירה על ריכוז במשך שלוש שעות של שיעור, מבלי לדדוד ולגלוש אל מרחבים מקבילים, מפתחת אישיות שמסוגלת להיות בו ברגע ואדם שמעמיק בפעולה אחת שבחר עבור עצמו, מבלי להתפורר ומבלי להתפרס. רבים מוותרים בדרך, נשברים,

ישנם בתי ספר שמשאירים את הרקדן "רעב" כשיטת הוראה, הוא לא מקבל סולו או דואט עד שלב די מתקדם בקריירה שלו כרקדן. לא בטוח ששיטת הוראה זו מוכיחה את עצמה, מאחר שהשונות בין בני אדם מעידה כי יש רקדנים שגם כשהם מקבלים סולו ודואטים הם נותרים רעבים על בסיס קבוע. אחרים יתייашו מ"הרעבה" זו, ובישראל הורי התלמידים יתקשו לקבל זאת. חשוב להשאיר את האש בוערת מבפנים במינון נכון, ואצל כל רקדן להבת אש התמיד הזאת בוערת בעוצמה שונה. לפעמים הבערה של הרקדן נובעת מהאש של המורה וכשהוא מגיע לרמות הגבוהות ביותר, בין שמדובר בחברות בלהקה בחו"ל ובין שבקבלה לבית ספר מעבר לים הוא נוכח לדעת כי חסרה לו הבערה הפנימית שתצעיד אותו הלאה לבד. במידה לא מבוססת דווקא בנקודה זו, אחרי שנים של השקעה, עובדת היותו רקדן ראשון בלהקת האם אינה בהכרח עומדת לזכותו, הוא חוזר להיות אנונימי ומוטלת עליו שוב חובת ההוכחה.

הדרך של מורים לבלט קלאסי בארצנו סיוזיפית, ועל כן התאגדו כמה מורים יחד כדי להעלות את ערכו ורמתו של הבלט הקלאסי בארץ ולשנות מן היסוד את השיח על חשיבותו ואת הסטיגמות שבהן הוא נגוע. במקום שכל בית־ספר יתמודד עם אותם קשיים לבדו וילחם בטחנות הרוח בנפו, בחרו נדיה ומורים נוספים מרחבי הארץ לאחד כוחות ולייצר תשתית תרבותית רחבה לבניית ערכה של אמנות זו והעלאת חשיבותה של עבודה קשה. זה לא סוד שגם הטובים והמוכשרים ברקדנים בארץ לא יכולים להתפרנס ולחיות מאמנותם, בניגוד לחבריהם שמעבר לים. המשתמע מכך הוא שאין שכר לעמלם הארוך והקשה. זו השנה השלישית שבכוחות משותפים מתארגן פסטיבל בלט בנהריה שבו מתקיימים תחרות ארצית ושיעורים של מורים מובילים לבלט קלאסי, תוך הפריה הדדית והחלפת השקפות וגישות חינוכיות הנוגעות להכשרת הדור הבא של רקדני הבלט.

החודש פתח הסטודיו של "בלט ירושלים" את שערו לקהל הרחב ואליו הגיעו ילדי העיר כדי לצפות בקטעים מתוך בלטים שונים במטרה לפתח שיח על בלט קלאסי ולשבור סטיגמות לגבי רקדנים בנים. הן בארץ והן בחו"ל מעטים הרקדנים הבנים. בסביבה שבה הנורמטיביות הדומיננטית היא של גופניות גברית ישראלית חסונה, צבאית, הטרוסקסואלית ואולי אפילו מאציואיסטית, היעדרם של בנים חריף אף יותר.¹ בירושלים, שבה החילונים הם כ־30% מהאוכלוסייה, הבעיה גדולה עוד יותר. גם אם ילד חולם להיות רקדן, כשהוא מגיע לסטודיו ורואה שכולן בנות הוא עלול לוותר עוד טרם החל. לכן יש לשנות את התפיסה מן היסוד, אחרת גם בעוד מאה שנה לא ישתנה דבר.

ואולי, כמו בחינוך, הכל מסתכם בדוגמא אישית. פשוט כפי שזה נשמע. להתבונן מן הצד בנדיה, שבמשך שנים מוכיחה דבקות ונחישות על אף הקשיים האובייקטיביים שכל מי שמנהל בית ספר לריקוד ולהקה מכיר, זו התשובה להכל. אישה שמיישמת יום יום הלכה למעשה אהבה, מסירות, נחישות ועוצמה.

ביבליוגרפיה

נתיב, י'. ואופיר, ה. *סדקים של חירות: גוף, מגדר ואידאולוגיה בחינוך לריקוד בישראל, שתי אתנוגרפיות של חינוך לריקוד*, רעננה, הקיבוץ המאוחד, 2016.

הערת שוליים

¹ נתיב, י'. והודל, א., *סדקים של חירות: גוף, מגדר ואידאולוגיה בחינוך לריקוד בישראל - שתי אתנוגרפיות של חינוך לריקוד*, רעננה, הקיבוץ המאוחד, 2016, עמ' 337.

ד"ר שרון טוראל, חוקרת מחול, מרצה, חברה במדור מחול, רקדנית ומורה. נושא מחקרה "היבטים היסטוריים ועקרונות אסתטיים בריקוד המצרי בקהיר בשנות ה-40 של המאה ה-20". בעלת תואר שני מהאקדמיה למוסיקה ולמחול בירושלים. בעלת תואר שני בחקר סכסוכים מהאוניברסיטה העברית.

כשגוף הופך לתערוכה

רותי דירקטור

בעקבות התערוכה "דמיינו מוזיאון (או: הגוף הזוכר)", 17 בינואר — 25 בפברואר 2023. אולם מרכוס ב' מיזנה, האגף ע"ש מרק ריץ וגבריאלה ריץ, וברחבי הבניין ע"ש קרן משפחת פאלוסון, מוזיאון תל אביב לאמנות.

נקודת המוצא הייתה המוסיאון. המוסיאון בה"א הידיעה, באשר הוא, על מעמדו, הילתו, עבריו ועתידיו, בעוד מוזיאון תל אביב לאמנות משמש לו מקרה פרטי, מקרה בוחן נקודתי ומקומי. בפרפרזה מורחבת על השאלה שהעלה ג"י. טי. מיטשל ב־1984, "מה רוצות תמונות?", לאורך השנים שבהן עבדתי כאוצרת חזרתי ושאלתי את עצמי: מוזיאון לאמנות במאה ה־21 – מה הוא רוצה? מה הוא יכול? מה הוא מבקש לעצמו, לקהליו, לקהילתו, לאוספיו? ושאלת ההמשך שנבעה מכך מה עוד אפשר לעשות בו, במוזיאון?, שאלה שאותה הנחתי לפתחם של עשרות האמנים שאיתם הייתי בקשר כשהתחלתי לדמיין את התערוכה שתהיה תערוכתי האחרונה כאוצרת במוזיאון תל אביב.

בינתיים חשבתי על ההתחלות. התחלות שונות עולות על הדעת כרגעי הפצתו של מוזיאון לאמנות כפי שאנחנו מכירים אותו היום, אבל בהתחלה בהתחלה, לפני הכל, לפני חדרי המוזריות ברנסנס ולפני הנאורות ורעיונות הדמוקרטיה של המאה ה־18 שהולידו את המוזיאון הבריטי ואת הלובר, היה המוסיאון – ה־Mouseion שהוקם באלכסנדריה, מצרים, בתחילת המאה השלישית לפנה"ס. אלכסנדר הגדול הקים את העיר הקרויה על שמו ב־334 לפנה"ס, בהיותו בן 22, מצביא שהאימפריה שלו עתידה להשתרע בין אירופה לאסיה ואפריקה. יורשו, תלמי הראשון, הפך את אלכסנדריה לבירת מצרים, ואימץ את הרוח הקוסמופוליטית ואת ערכי ההלניזם שהיו נר לרגליו של אבי האימפריה בבואו להקים את המוסיאון – קומפלקס תרבות והשכלה שכלל ספרייה ואקדמיה ללימוד, והיה מקום שבו פילוסופים, מדענים ויוצרים למדו ויצרו. גולת הכותרת של המוסיאון הייתה הספרייה הגדולה, שהוקמה מלכתחילה מתוך השאיפה המגלומנית להכיל בין כתליה את כל הספרים בעולם.

הספרים נכתבו על מגילות קלף ויש סברות שונות לגבי מספרם: יש אומרים 40 אלף, יש אומרים 400 אלף. עוד אפס, פחות אפס, לא ישנה את התמונה: זו הייתה הספרייה הגדולה של העולם העתיק. אניות שהגיעו לנמל אלכסנדריה התבקשו – הצטוו? נדרשו? אולצו בכוח? – להעביר לרשות הספרייה את כל הספרים שהיו על סיפון. אנשי הספרייה היו מעתיקים את הספרים ומחזירים לאניות העתק

של הספר. המקור נשאר בספריית המוזיאון. סיפור מטריד כשחושבים על הקשר בין כוח ותרבות, ועל האופן שבו רוח היא כלי בשירות השלטון, גם אם כוונותיו טובות ונאורות. גם על דעיכתה של הספרייה יש סיפורים רבים: מדברים על שריפה גדולה, ייתכן שהייתה שורה של שריפות, בביורו הייתה דעיכה הדרגתית של הממלכה ההלניסטית, ואיתה סר חינם של הכתבים הקלאסיים. עלייתה של הנצרות הביאה לשינויים בטעם ובסגנון הספרותיים והאסתטיים, ובמאה הרביעית לספירה הספרייה הגדולה באלכסנדריה כבר הפכה לנחלת העבר.

בין הספרים שנשמרו בה, בכתבי יד נדירים, היו כתביהם של הומרוס ושל הסיודוס, אבות השירה היוונית הקלאסית, שפעלו במאה השמינית לפנה"ס. *תיאוגוניה* של הסיודוס, אולי הטקסט היווני הקדום ביותר ששרד, הוא סיפור תולדות האלים ולמעשה התשתית שעליה מבוססת המיתולוגיה היוונית. הטקסט השירי הקדום הזה נפתח בשורה שהפכה למוסכמה: פנייה אל המוזה בבקשה שתיתן השראה והרשאה ליצירה, ותיסוך עליה חן וחסד. כאן מובאת ההתחלה של *תיאוגוניה* בתרגומו של שמעון בוזגלו (הוצאת אבן חושן, 2016):

מוזמר למוזות

בואו נתחיל את השיר מן המוזות, הפוקדות את הר הליוקון הקדוש והרם, והקדות ברגל קלה מסביב למעין הסגל ולמבח בן קרונוס העז.

אחר שרוחצות את עורן העדין במימי פרמסוס או הפוקרנה או אולמיאוס הקדוש הן מניפות בזריות את רגלן ופוצחות על פסגת הליוקון בריקודים כה יפים, מעוררי כיסופים.

בהמשך מגולל הסיודוס את סיפורן של המוזות: תשעה לילות שכב זאוס, אבי האלים, עם מנמוסינה, אלת הזיכרון, וכתוצאה מכך נולדו תשע בנות, הן המוזות, שנתנו לספירה הגדולה באלכסנדריה את שמה: מוזיאון, מקום משכן המוזות. כל אחת מתשע המוזות הייתה ממונה על תחום יצירה והשראה אחר: שירה קומית, שירה טראגית, שירת אהבה, המנונים ושירה דתית, נגינה בחליל ומוזיקה לסוניה, מחול, אסטרונומיה והיסטוריה. מנקודת מבטנו היום, מתוך ההיכרות עם המוסד המוזיאוני ומתוך הפנמה של החלוקה המודרניסטית בין מדע לאמנות, מפתיע לראות תחומים כמו היסטוריה ואסטרונומיה לצד מחול ושירה, ומפתיעה לא פחות מכך העובדה שאף לא מוזה אחת הייתה ממונה על תחומי הציור או הפיסול. בתוך המוזיאון באלכסנדריה היו מוצבים אמנם, כנראה, פסלים של פילוסופים, סופרים ואנשי רוח – אבל הם היו שם בין המדפים, כקישוט, שוליים ביחס לספרים. המוזיאון לאמנות, כפי שהוא מוכר לנו היום, הפך למשכנן של האמנויות הפלסטיות שאין להן מוזה.

מנמוסינה, אמן של המוזות, הייתה אלה חשובה בעולם שקדם לשפה הכתובה. בהיותה זו אשר על הזיכרון, היא פרסה חסותה גם על השינון בעל פה, שהיה למעשה הפרקטיקה לשימור טקסטים. עם מנמוסינה והמוזות ברקע, המוזיאון הצטייר כמעגון בתוך זיכרון רחוק, מיתולוגי ופולחני, וכישות המאמצת זהות של גוף זוכר: זוכר את תולדותיו ואת ההיסטוריות שלו, את עברו, הרחוק והקרוב, ואת הגלגולים שעבר, את אמהותיו הרחוקות, ואת כל הקורות אותו, הן כמוסד אוניברסלי־קאנוני והן כמוסד המסוים שהוא מוזיאון תל אביב. גוף זוכר, שמארח בתוכו זוכרים אחרים. גוף בתוך גוף.

התערוכה שהתגבשה לבסוף מתוך המחשבות על העבר והשיחות על אפשרויות התנועה, נעה בזמנית קדימה ואחורה. היא בקעה מתוך תנועה דז'יכוונית, וחוללה תנועה כזאת בתוך המוזיאון: לעבר אזורי הדמיון (דמיינו מוזיאון, דמיינו מה עוד אפשר לעשות בו) ואל מחוזות הזיכרון.